

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF MOLDOVA AND THE COUNTRIES CIS AFTER THE COLLAPSE OF THE USSR

ANALIZA COMPARATIVĂ A DEZVOLTĂRII SOCIO-ECONOMICE A MOLDOVEI ȘI A ȚĂRILOR CSI DUPĂ PRĂBUȘIREA URSS

Mihail POISIC¹, PhD

Abstract: *Three decades have passed since the collapse of the USSR. At the same time, in all post-Soviet states, already in the first decade, there was a landslide destruction of the production and scientific and technological potential, and the socio-economic situation deteriorated dramatically. Degradation processes have been most destructive in Ukraine, Georgia and the Republic of Moldova. This was largely a consequence of the disintegration of these states as a result of the so far unsettled armed confrontations with part of their territorial entities, as well as permanent political instability in general. The study is developed within the State Program (2020-2023) 20.80009.0807.21 “Migration, demographic change and stabilization policies”.*

Key words: *socio-economic development, Gross Domestic Product evolution, population aging, reproductive potential.*

JEL CLASSIFICATION: E20, J10, J13

1. Introducere

În perioada curentă, Republica Moldova se confruntă cu problemele cauzate de pandemia COVID-19 și consecințele secetei severe din 2020. În plus, un impact negativ asupra dezvoltării socio-economice are confruntarea ireconciliabilă dintre principalele forțe politice. Cu toate acestea, toate cele trei decenii ulterioare proclamării Republicii Moldova stat independent, au fost un test al căii formării Moldovei ca stat, care astăzi a devenit cea mai săracă țară din Europa. În studiul dat sunt analizate trendurile indicatorilor socio-economici, și este pus accentul pe faptul că fără schimbări radicale a dezvoltării economiei naționale, republica își poate pierde statalitatea (Пойсик, 2021).

2. Analiza evoluției PIB, producției agricole și industriale

„Moldova este un stat agrar, cu terenuri agricole, plantații multianuale, lunci și pășuni, în care predomină exploatații agricole private” (Gutium, 2020). Pământul reprezintă principala resursă naturală a Republicii Moldova. Până la destrămarea Uniunii Sovietice, în cadrul specializării republicilor, Moldovei i s-a atribuit un rol semnificativ în dezvoltarea și implementarea tehnologiilor avansate, atât în cultivarea culturilor agricole, cât și în creșterea animalelor, precum și în industria alimentară, în fabricarea produselor alimentare, băuturilor, produselor din tutun, lânii, pieilor, uleiurilor esențiale, plantelor medicinale, etc. În acea perioadă, a fost creată o bază tehnico-materială, finanțată din bugetul public unional. Moldova era vestită cu livezile și viile sale.

Într-o simbioză armonioasă cu sectorul agricol, industria, cea mai importantă ramură a economiei naționale, s-a dezvoltat într-un ritm înalt, deoarece exercită o influență decisivă asupra nivelului de dezvoltare a forțelor productive ale societății. Creșterea economică durabilă a fost realizată prin dezvoltarea eficientă a capitalului uman în sectorul industrial. Faptul dat a contribuit la progresul tehnic și tehnologic în toate celelalte sectoare ale economiei, oferind locuri de muncă,

---

¹ m.poisic@gmail.com, Institutul Național de Cercetări Economice, Republica Moldova

creând condiții pentru creșterea nivelului de bunăstare al populației. În linii generale, creșterea înaltă a industriei, și în special în aa.1960-1980, a asigurat o scădere a ponderii sectorului agricol (instabil) în economia națională și a creat condițiile pentru transformări structurale fundamentale.

Ca urmare, în perioada analizată, către anul 1990, producția industrială a crescut de 76,9 ori. În același timp, structura sectorială a industriei a devenit foarte diversificată. Conform clasificării aplicate în acea perioadă, industria republicii a cuprins 97 de ramuri. Pe teritoriul Moldovei au fost construite: cea mai mare centrală termică din Balcani (cu o capacitate de 2,5 milioane kW); circa 50 uzine constructoare de mașini (uzina electronică, uzina de utilaj, uzina de tractoare, uzina de pompe, uzina de producere a mașinilor electrice, uzina de fabricare a utilajului pentru complexul agroindustrial, etc.); un număr semnificativ de fabrici și uzine, inclusiv fabrica de ciment, fabrica de producție a încălțăminte și articolelor din piele, uzina chimică, fabrica produselor electronice de larg consum, fabrica de mobilă, fabrica de covoare, fabrica de confecții, fabrici de textile, fabrici de tricotaj, fabrici ale industriei alimentare. Potențialul tehnico-științific al industriei a inclus 21 de instituții de cercetare, birouri de proiectare, birouri tehnice și consultanță în inginerie și laboratoare specializate. Moldova, în acea perioadă istorică, era clasată ca țară industrial-agrară (Poisc, 2008).

Cu toate acestea, după cum cunoaștem, în decembrie 1991 URSS s-a destrămat și a fost înființată Comunitatea Statelor Independente (CSI). Și imediat, în spațiul post-sovietic, după crearea CSI, au început să se rupă legăturile de cooperare. Ca rezultat, volumul de producție a multor întreprinderi s-a redus semnificativ, tot mai multe fabrici și uzine înregistrează pierderi, apare așa fenomen ca șomajul, salariile sunt plătite cu întârziere sau în loc de salarii lucrătorii sunt remunerați cu producția fabricată. În final, întreprinderile mari dau faliment și numărul fabricilor și uzinelor lichidate crește din an în an. Toate cele menționate sunt reflectate în evoluția indicatorului macroeconomic de bază – Produsul Intern Brut (PIB).

Ca urmare, în perioada anilor 1995-2000, PIB-ul cumulativ al țărilor CSI a scăzut în comparație cu anul 1990, și a constituit 60%. Perioada următoare (2001-2019), este marcată cu o creștere socio-economică, economiile naționale tind să-și restabilească nivelul de adineauri. PIB-ul, în a.2019 în raport cu a.2000, a atins nivelul de 202% (Статкомитет СНГ, 2020). Adică, în această perioadă, a avut loc nu numai restabilirea potențialului economic anterior, dar și a fost atins un nivel al PIB-lui comparativ mai înalt.

Cu toate acestea, ritmul declinului economic în fiecare din fostele republici, care au devenit state suverane, este diferit. Cel mai înalt trend ascendent au înregistrat Republica Moldova și Georgia, care în 2009 au ieșit din CSI. Iar în 2014, deja Ucraina înregistrează cel mai înalt ritm de descreștere economică. Una din cauzele eșecului economic al țărilor menționate sunt conflictele armate din interiorul acestor state, când unele regiuni se declară suverane.

Este necesar de remarcat că PIB-ul Republicii Moldova în perioada 1995-2000 este 2,5 ori mai mic comparativ cu anul 1990, și în anul 1999 a atins un minim istoric, când a scăzut până la nivelul de 34,0% (Всемирный Банк, 1996). Nici astăzi, Moldova așa și nu și-a restabilit nivelul PIB-lui anului 1990. La sfârșitul anului 2020 a constituit 75,5% în raport cu 1990. Adică peste trei decenii Produsul Intern Brut al Moldovei a devenit cu un sfert mai mic (Figura 1).

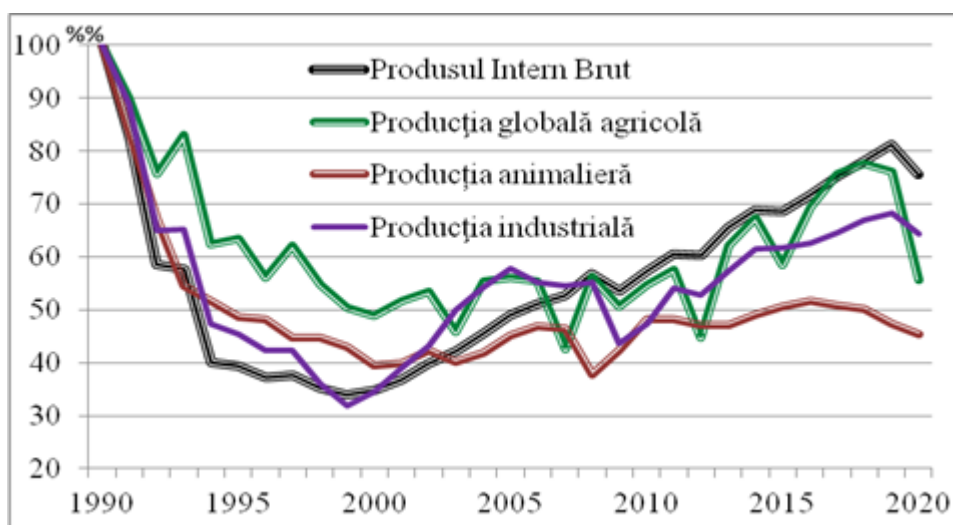

Figura 1. Evoluția PIB-lui, producției agricole și industriale, aa.1990 – 2020

Sursa: <https://statistica.gov.md/>

În sectorul agricol al economiei naționale sa creat o situație și mai dramatică. În perioada sovietică, Moldova era lider, între țările lagărului socialist, în introducerea tehnologiilor avansate la recoltarea fructelor și legumelor, la depozitarea, transportarea și prelucrarea acestora.

Astăzi fosta măreție a republicii a rămas doar în memoria generației vârstnice. În același timp, implementarea Programului Național Pământ s-a soldat cu o reducere considerabilă a producerii la scară largă. Conform situației la 1 mai 2019 numărul gospodăriilor țărănești (de fermier) a constituit 192,9 mii, inclusive celor cu suprafața terenurilor agricole până la 10 ha – 189,5 mii (Biroul Național de Statisticii, 2020).

În pofida faptului că în perioada sovietică semințele și materialul săditor s-a exportat, ultimele trei decenii producerea lor s-a diminuat semnificativ, și ca rezultat acest gen de bunuri deja se importă. Astfel, cererea de semințe de legume este acoperită de importuri cu 97%, porumb cu 60% și floarea-soarelui cu 70%. Iar suprafețele pentru sfeclă de zahăr și rapiță, în general, sunt complet semănate cu semințe importate. În același timp, genul dat de activitate (producerea de semințe, material săditor și material seminal) se află într-o stare deplorabilă. Trendul descendent al investițiilor în cercetările științifice în acest domeniu nu poate asigura o bază materială și financiară pentru crearea noilor soiuri și rase.

Stabilitatea creșterii plantelor a fost extrem de afectată, în primul rând, de faptul că din trei sute de mii de hectare de teren irigat, au rămas aproximativ numai patru mii de hectare. Climatul instabil și perioadele frecvente de secetă predetermină riscuri extrem de mari. Mai ales în regiunea de sud. Toate aceste procese distructive au dus, în ultimul deceniu, la creșterea prețurilor cu amănuntul la fructe proaspete de 3,2 ori, la legume – de 5,7 ori.

Cota creșterii vitelor și păsărilor (în masă vie) în gospodăriile populației, în anul 2019, constituie 54,2% în volumul total al producției vitelor și păsărilor în gospodăriile de toate categorii. Cota producerii de ouă în gospodăriile populației este de 56,6%, laptelui – 93,5%, lânii – 98,2% (Biroul Național de Statisticii, 2020). Cele menționate sunt principalele constrângeri nu numai în introducerea tehnologiilor moderne avansate, dar și în majorarea competitivității produselor agricole, nivelului veniturilor producătorilor și remunerării muncii acestora.

Ca rezultat, în ultimii ani, importul produselor alimentare a depășit semnificativ exportul. În anul 2020, importul acestor bunuri a atins nivelul de 658,5 milioane dolari SUA, iar exportul – numai 525,9 milioane dolari SUA. Situația dată s-a creat în pofida faptului că peste 60% din populația țării locuiește în zona rurală, și cota populației ocupate în agricultură,

silvicultură și pescuit în volumul total al populației ocupate în economia națională constituie 21,1% în anul 2020.

Și, în general, producția agricolă s-a redus în jumătate în primul deceniu al independenței (1990-2000), iar creșterea animalelor – de 2,5 ori. În următorul deceniu, a fost înregistrată o redresare neînsemnată în sectorul dat al economiei, iar evoluția volumului de producție nu este stabilă și depinde în mare măsură de factorii climatici. Și dacă indicele producției agricole în anul 2019 în raport cu 1990 a constituit 76,2%, inclusiv în zootehnie – 47,3%, atunci în 2020 (an secetos), respectiv 55,5% și 45,5%.

Situația din industrie, de asemenea, este foarte dificilă. În primul rând, a avut loc, practic, o reducere dramatică a volumului de producție și lichidarea întreprinderilor rentabile (în perioada sovietică) dotate cu utilaj și tehnologii care corespundeau cerințelor din acea perioadă. Aceste procese au avut loc pe fondalul unei scăderi însemnate a nivelului de competitivitate nu numai pe piețele externe, ci și pe cea internă. În același timp, deja în primul deceniu al independenței, volumul producției în 2000 a atins nivelul de 34,4% în raport cu volumul înregistrat în 1990 (minimumul a fost atins în 1999 – 31,9%).

Ulterior, a luat startul procesul de redresare, și în anul 2020 indicele volumului de producție a constituit 64,4% față de 1990. Dar această situație s-a creat în mare parte datorită dezvoltării fabricării unei game de produse neprocesate. Iar fabricarea bunurilor cu un grad înalt de tehnicitate și cu valoare adăugată înaltă a scăzut de multe ori.

În această perioadă, s-a înregistrat majorarea producției în lohn, volumului bunurilor fabricate din materialele clienților (articole de îmbrăcăminte și tricotaje, încălțăminte, articole din piele, scaune, seturi de cabluri electrice pentru mașini, etc.). Iar acest lucru, la rândul său, a redus deja drastic necesitatea în forța de muncă cu un nivel înalt de calificare, și cu un nivel ridicat de competențe și de cunoștințe, adică a dus la o reducere semnificativă a componentei intelectuale în bunurile fabricate. Ca și în cazul sectorului agricol, industria și-a pierdut potențialul științific și tehnologic.

Generalizând cele expuse, este necesar de remarcat că în 2020, 20,2% din volumul total al producției industriale este fabricat din materialele clienților.

Cel mai important factor al declinului potențialului industrial este reducerea activității industriale în regiunile republicii. În linii generale, în anul 2019, 50,7% din producția industrială era concentrată în Chișinău și 13% în Bălți. Și în fiecare a treia unitate teritorial-administrativă – doar 0,1-0,3%.

Ca urmare, în Republica Moldova, care în perioada anterioară a fost un stat industrial-agrar, contribuția activității industriale la dezvoltarea economiei naționale a devenit cea mai joasă comparativ cu alte țări din regiune. Rata de ocupare a populației active din sectorul industrial constituie numai 12%, adică este sub media mondială (22,4%) (Пойсик, 2021).

3. Evaluarea impactului factorilor socio-economice asupra fertilității

Desigur, procesele descrise mai sus nu au putut să nu afecteze situația demografică din Republica Moldova. Și dacă în perioada sovietică numărul născuților a avut o tendință ascendentă pronunțată, și a atins apogeul în 1986 (22,2 născuți-vii la 1000 populația stabilă), atunci în anii următori, ca urmare a creșterii instabilității economice și politice, s-a început reducerea natalității. În 1990 acest indice s-a cifrat la 17,7 copii.

Ca urmare a migrației excesive, a sărăciei, și, de asemenea, din cauza lipsei locurilor de muncă bine plătite, deja în 1998 s-au născut doar 11,3 copii. Și acest nivel al indicelui nu a înregistrat fluctuații semnificative până în anul 2015. Ulterior, a avut loc un declin al natalității, care a scăzut până la 9,2 copii în 2018 (Figura 2).

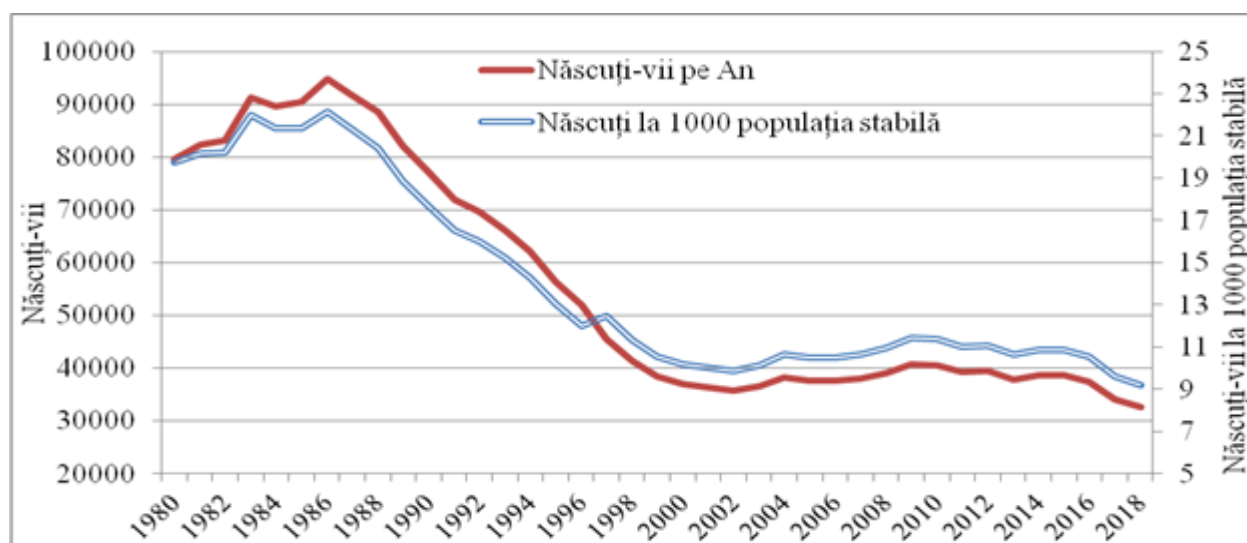

Figura 2. Născuți-vii pe An și născuți la 1000 populația stabilă 1980 – 2018 (Începând cu anul 1997- fără datele raioanelor din partea stânga a Nistrului și municipiul Bender)

Sursa: <https://statistica.gov.md/>

După cum cunoaștem, din 2014, Biroul Național de Statistică a început să furnizeze date despre numărul populației, pe baza unui nou indicator: populația cu reședință obișnuită. Și conform acestor date, dacă în 2014 au fost înregistrați 40.909 nou-născuți, în 2015 – 40.855, atunci în anii următori a avut loc o scădere accentuată a natalității, în urma căreia s-au născut doar 32.022 copii în 2019. Ca urmare a acestor procese, populația îmbătrânește din ce în ce mai mult, iar potențialul reproductiv este, de asemenea, în scădere (Biroul Național de Statisticii, 2021).

4. Concluzii

În ultimele trei decenii, unele dintre cele mai negative tendințe socio-economice din spațiul post-sovietic au fost înregistrate în Republica Moldova, inclusiv schimbările structurale care au avut loc în sectorul agricol și în industrie. În general, a existat o scădere de două ori a potențialului reproductiv al populației. De aceea, Republica Moldova, pe baza unui consens național, are nevoie de o strategie de dezvoltare pe termen lung, care să formuleze principalele priorități, modalități de implementare a acestora și mecanisme de sprijin pentru a ieși din cohorta de cele mai sărace state în Europa cu rate extrem de mari de depopulare. În caz contrar, degradarea va crește doar până la pierderea statalității.

Referințe

1. Всемирный Банк. (1996). *Государства бывшего Советского Союза. Статистический сборник*.
2. Пойсик, М. (2008). *Промышленность Молдовы: вчера, сегодня, завтра*. Chișinău, IEFS.
3. Пойсик, М. (2021, 24 martie). Три десятилетия в свободном падении. *Аргументы и факты в Молдове*, №12, 13.
4. Статкомитет СНГ. (2020). *К 75-летию Победы в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг. Статистический сборник*.
5. Biroul Național de Statisticii. (2020). *Activitatea agricolă a micilor producători agricoli în Republica Moldova în 2019 (rezultatele cercetării statistice)*. https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Activitatea_agricola/Activitatea_agricola_editia_2020.pdf
6. Biroul Național de Statisticii. (2021). *Situația demografică în anul 2020*. <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=7057>
7. Gutium, T. (2020). Impactul pandemiei COVID-19 și secetei asupra sectorului vegetal al Republicii Moldova. In: *Competitivitatea și Inovarea în Economia Cunoașterii, conferință științifică internațională, ediția a 22-a, 25-26 septembrie 2020. Culegere de articole științifice* (pp. 719-727).